

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1627410

Gıda İsrafını Önleme Motivasyonlarının Bireylerin Kişilik Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi

Evaluation of Motivations to Avoid Food Waste According to Individuals' Personality Characteristics

Gonca MANAP DAVRAS^{a*}

^a Doç. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Isparta / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-0014-9983

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 26 Ocak 2025

Kabul tarihi: 9 Temmuz 2025

Anahtar Kelimeler:

Gıda israfını önleme motivasyonu,

Beş Faktör Kişilik,

Kişilik,

Turizm öğrencileri.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: January 26, 2025

Accepted: July 9, 2025

Key Words:

Motivation to avoid food waste,

Five-Factor Personality,

Personality,

Tourism students.

ÖZ

Son yıllarda dünyada acil önlem alınması ve çözüm oluşturulması gereken konuların başında gıda israfı gelmektedir. Literatürde gıda israfının hangi aşamada gerçekleştiği, israfı etkileyen unsurlar ve israfın miktarı ile ilgili birçok çalışma bulunmakla birlikte gıda israfını önlemeye yönelik motivasyonlarla ilgili yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı kişilerin gıda israfını önleme motivasyonlarının belirlenmesi ve bu motivasyonların kişilik yapılarına göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Bu bağlamda Ribbers vd.'nin (2023) Gıda İsrafını Önleme Motivasyonu Ölçeği ile Rammstedt ve John'un (2007) beş faktör kişilik ölçeği kullanılarak anket formu oluşturulmuştur. Anket formu, araştırmanın evrenini oluşturan 2023-2024 eğitim öğretim yılı Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi lisans ve ön lisans düzeyinde öğretim gören Turizm işletmeciliği ve Aşçılık bölümü öğrencilerine doldurtulmuştur. Elde edilen toplam 261 veri SPSS 25 istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçları kişilerin gıda israfı önleme motivasyonlarını Sosyal, Çevresel, Finansal ve Ahlaki olmak üzere dört boyut olarak ortaya koymuştur. En yüksek gıda israfı önleme motivasyon algısı ahlaki ve çevresel motivasyon boyutlarında, en düşük algının ise sosyal motivasyon boyutunda olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan öz denetimlilik kişilik yapısına sahip olan katılımcıların diğer kişilik yapılarına sahip olan katılımcılara göre ahlaki, finansal ve çevresel motivasyonlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, literatürde gıda israfını ele alan birkaç çalışmadan biri olmasının yanı sıra gıda israfı önleme motivasyonlarını bireylerin kişilik yapılarına göre karşılaştırarak katkıda bulunmaktadır.

ABSTRACT

In recent years, food waste has emerged as one of the most pressing global issues requiring urgent action and solutions. Although the literature includes numerous studies on the stages at which food waste occurs, the factors influencing waste, and the amount of waste, there is a lack of sufficient research on the motivations behind preventing food waste. This study aims to identify individuals' motivations for preventing food waste and to determine whether these motivations differ based on personality traits. In this context, a survey form was created using the Food Waste Avoid Motivation Scale developed by Ribbers et al. (2023) and the Five-Factor Personality Scale by Rammstedt and John (2007). The survey was administered to students enrolled in the Tourism Management and Culinary programs at the undergraduate and associate degree levels at Isparta University of Applied Sciences during the 2023-2024 academic year. A total of 261 responses were analyzed using the SPSS 25 statistical software package. The analysis results revealed that individuals' motivations to prevent food waste could be categorized into four dimensions: Social, Environmental, Financial, and Moral. The highest perceived motivations were in the moral and environmental dimensions, while the lowest were in the social dimension. Furthermore, participants with a conscientious personality trait were found to have higher moral, financial, and environmental motivations compared to those with other personality traits. This study contributes to the literature not only by being one of the few studies addressing food waste but also by comparing food waste prevention motivations based on individuals' personality traits.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: goncadavras@isparta.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Food waste refers to food items purchased in excess due to unconscious consumption habits, which subsequently remain unused and are discarded (Schanes et al., 2018). In other words, food waste is defined as the transformation of food into waste before it is consumed. In recent years, it has become a global issue that requires urgent action and solutions worldwide. Consequently, numerous studies have been conducted to prevent waste. Although previous research in the literature has examined food waste behaviors based on various criteria such as age (Aschemann-Witzel et al., 2020), household size (Stancu et al., 2016), the presence or absence of children in the family (Parizeau et al., 2015), and shopping venues (Marangon et al., 2014), no study has been found that specifically investigates the personality traits of consumers. The aim of this study is to identify the personality traits of consumers and to conduct studies aimed at their motivations.

The population of this research comprises students from the Tourism Management and Culinary Arts departments at the faculties and vocational schools affiliated with Isparta University of Applied Sciences. These students receive education on various aspects of food preparation, cooking, storage, and service throughout their university studies. Given their training, it is anticipated that these students will play a significant role in addressing food waste in both their personal and professional lives in the future, which is why they were included in the study population. A prepared survey form was administered to the students, and responses were received from 280 participants. Upon evaluation, it was determined that 19 forms were carelessly completed, leaving 261 valid forms for analysis. In the analysis of the data, SPSS 25 statistical software was initially used to conduct frequency analysis and descriptive statistics related to the scale items, thereby identifying the participants' personal characteristics. Subsequently, exploratory factor analysis (EFA) was performed to determine the dimensional structure of the Food Waste Avoid Motivation Scale.

The questionnaire used in the study consisted of three sections. The first section employed the Food Waste Avoid Motivation Scale (Ribber et al., 2023) to measure participants' motivations. This scale comprises four dimensions: Environmental motivation, Moral motivation, Economic motivation, and Social motivation. The second section utilized the personality traits scale adapted into Turkish by Horzum et al. (2017) based on the research by Rammstedt and John (2007). The Five-Factor Personality Scale includes five dimensions: Extraversion, Agreeableness, Conscientiousness, Neuroticism, and Openness to Experience. The third section included questions regarding the demographic characteristics of the participants.

According to the results of the study, the four-dimensional Food Waste Avoid Motivation Scale developed by Ribber et al. (2023) was validated with the data obtained in this research. Among the identified motivation dimensions, the highest perception of food waste avoid motivation was found in the dimensions of moral motivation and environmental motivation, while the lowest perception was observed in the social motivation dimension. It is thought that participants perceive food waste as a moral issue and are more influenced by moral motivation factors in preventing food waste. This finding indicates that consumers experience feelings of guilt and moral discomfort regarding waste (Arslan & Aydın, 2019). In other words, it can be said that individuals with well-developed moral norms are also more inclined to avoid waste (Stefan et al., 2013, p. 379). The prioritization of moral motivation within the younger age group aligns with the findings of research conducted by Karakaş, (2019) on food waste avoid motivation. In addition to their moral motivation, the participants' high environmental motivation suggests that they are sensitive to the environmental damage caused by food waste. It is believed that education on food waste influences students' levels of awareness. Furthermore, the increased emphasis on environmental issues in the post-pandemic period may have contributed to this heightened sensitivity. The low level of social motivation, however, may indicate that young people do not sufficiently consider social norms or prioritize what their social circle thinks. This suggests that students have not fully internalized prescriptive and socially accepted motivational factors. The exploratory factor analysis (EFA) conducted in the study revealed a four-dimensional structure. The dimensions of extraversion and openness to experience were combined into a single dimension. Given the shared characteristics of these two dimensions—such as being sociable, outgoing, innovative, liberal, active, and energetic—this combination is reasonable. The analysis results showed that the most prevalent personality types among participants were conscientiousness and agreeableness, respectively, consistent with the findings of Swami et al. (2011). Conversely, neuroticism was identified as the least common personality type among participants. A one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted to determine whether food waste avoid motivations differed according to participants' personality traits. The results indicated that participants with conscientiousness and agreeableness personality traits were more motivated in the relevant dimensions (moral, financial, and environmental motivations) compared to those with extraversion/openness to experience traits. When ranked, participants with conscientiousness traits exhibited the highest level of motivation perception across all dimensions. Considering that conscientious individuals are highly motivated and strong in interpersonal relationships, they are likely to be eager to prevent food waste and derive satisfaction from their efforts in this regard.

Giriş

Bilinçsiz tüketim alışkanlığı nedeniyle ihtiyaç fazlası olarak alınan ama tüketilmeden çöpe atılan gıda maddeleri gıda israfı olarak tanımlanmaktadır (Schanes vd., 2018). Ayrıca gıda israfı, üretilen gıdanın tüketici tarafından tüketilmeden atığa dönüşmesi anlamına da gelmektedir. Bu konu son yıllarda dünya genelinde acil önlem alınması ve çözüm bulunması gereken küresel bir sorun hâline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO) (2022) verilerine göre yılda 1,3 milyar ton yenebilir gıda, üretim aşamasından tüketim noktasına varıncaya kadar israf olmakta ve israf olan bu miktar toplam üretimin yaklaşık üçte birini kapsamaktadır. Dünya genelinde gıda israfının yaklaşık yarısını meyve ve sebze grubu, %30'unu tahıllar ve geri kalan %20'sini ise balık çeşitleri, et ve süt ürünleri oluşturmaktadır. İsraf edilen tonlarca gıdanın 1,26 milyar aç insanın ihtiyacını fazlasıyla karşılayabileceği tahmin edilmektedir (FAO, 2022). Türkiye'de de gıda israfı konusu öncelikli bir sorundur. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) (2021) değerlerine bakıldığında Türkiye'de her yıl 7,7 milyon tondan fazla gıda israf edilmekte ve kişi başına 93 kilogram yiyecek tüketilmeden çöpe atılmaktadır. Türkiye İsraf Raporuna (2023) göre ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Meksika, Etiyopya, Mısır, Nijerya gibi ülkelerin bulunduğu sıralamada dünya genelinde kişi başına en çok gıda israfının yapıldığı ilk 10 ülke arasında Türkiye'nin 3. sırada yer aldığı görülmektedir.

Gıda israfının gerçekleştiği sürece bakıldığında gıda israfının %61'i ev halkı tüketiminde, %26'sı ev dışı tüketimde, %13'ü ise perakende satış sürecinde gerçekleşmektedir. (UNEP, 2021;8). Başka bir ifadeyle gıda israfının büyük bir oranı daha çok tüketim aşamasında gerçekleşmektedir (Çalışkan ve Hatırlı, 2023, s.57). Bu nedenle israfın önlenmesi ile ilgili akademik çalışmalar hane halkı tüketimine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmanın ana amacı bireylerin gıda israfını önlemeye yönelik motivasyonların belirlenmesi ve bu motivasyon algılarının kişilik yapılarına göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Literatürde gıda israf davranışını açıklamada yaş, (Aschemann-Witzel vd., 2020), hanede yaşayan birey sayısı (Stancu vd., 2016) ailenin çocuklu veya çocuksuz olması (Parizeau vd., 2015), alışveriş yapılan mekân (Marangon vd., 2014) gibi farklı kriterlere göre araştırmalar yapılmış olsa da kişilerin kişilik yapılarına ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Tüketicilerin kişilik yapılarına göre israf motivasyonlarının incelenmesinin literatürdeki var olan boşluğu kapatacağı düşünülmektedir.

Gıda İsrafını Önleme Motivasyonu

Gıda israfını önleme motivasyonu, kişinin üretilen gıda israfı miktarını azaltmaya yönelik eyleme geçme isteğidir (Güneren vd., 2022). Motivasyon, tutumlardan farklı olarak hedefe yönelik davranışlarla doğrudan bağlantılı olduğundan uygulayıcıların davranış değişikliği sağlamak için daha etkili müdahaleler tasarlamasına yardımcı olabilir (Ribber vd., 2023). Literatürde gıda israfını önlemede motivasyonun rolü kabul edilmiş olmakla birlikte (Van Geffen vd., 2020) gıdayı israf etme davranışından bireyleri uzak tutan motivasyon unsurları üzerinde durulmaktadır. İsraf etme davranışında bireyi engelleyen unsurlar nelerdir sorusunun cevabı aranmaktadır. Motivasyonlar incelendiğinde sosyal, finansal, ahlaki ve çevresel motivasyon unsurlarının bireylerin davranışında etkili olduğu tespit edilmiştir (Schanes vd., 2018; Tuu, 2025).

Gıda israfı konusunun en önemli alt başlığı çevre boyutudur. Gıdanın üretimi ve tüketimi arasındaki süreçte çevreye getirdiği yük gün geçtikçe artmaktadır. Gıdanın israf edilmesi de enerjinin gereksiz kullanımı, toprağın ve suyun daha fazla kirlenmesi, doğal ve ekolojik dengenin bozulması, doğal kaynakların optimal kullanılmaması anlamına gelmektedir. Tüm bu olumsuzluklara karşı gelişen çevre koruma güdüsü, çevre yanlısı tutum ve davranışların

önemli bir belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Güçlü bir çevre koruma güdüsüne sahip bireyler, güçlü ekolojik inançları nedeniyle çevresel davranışlara yönelik olumlu tutumlar sergileme eğilimindedir (Yadav, 2016). Literatür incelendiğinde çevresel duyarlılığı yüksek olan kişilerin gıda israfına karşı olumsuz tutumlar sergilediği tespit edilmiştir (Doron, 2013; Williams vd., 2012). Buna bağlı olarak kişilerin çevre koruma güdülerini arttırılarak gıda israfının önlenmesi konusunda motivasyon yaratılacağı öngörülmektedir (Jörissen vd., 2015). Gıda israfının yarattığı çevre zaiyatın bilinmesi israfın azaltılmasını önemli ölçüde sağlayacaktır.

Gıda israfının ahlaki boyutu da literatürde yer almaktadır. Gıdaya yeterli erişimi olmayan insanlara yönelik endişeler, onların yaşadığı açlık ve bunun için hissedilen rahatsızlıklar, suçluluk duyguları (Richter, 2017; Neff vd., 2015) gibi hislerin bireylerin gıda israfını azaltma motivasyonunu arttırdığı tespit edilmiştir (Talwar vd., 2023; Pham vd., 2023; Xu vd., 2023, Tuu, 2025; Graham-Rowe vd., 2014; Russell vd., 2017). Bu ahlaki normları gelişen bireylerin gıda israfında daha hassas ve dikkatli olduğunu söylemek mümkündür (Arslan ve Aydın, 2019; Graham-Rowe vd., 2014; Aydın ve Yıldırım, 2021).

Gıda israfının en önemli boyutlarından biri de ekonomik boyuttur. Bireyler açısından bakıldığında gıda israfı önemli bir ekonomik zarar ve maliyet kalemi olarak görülmektedir. Gıda israfının maliyetleri arttırma endişesi bireyleri engelleyen güçlü bir motivasyon unsuru olarak tespit edilmiştir (Graham-Rowe vd., 2014; Neff vd., 2015). Fiyata duyarlı tüketicilerin gıda israfına daha az eğilimli olduğu, (Jörissen vd., 2015) ayrıca fiyatı önemsemeyen hanelere kıyasla daha az gıda israfında bulunduğu tespit edilmiştir. Gıda üretim maliyetlerinin ve dolayısıyla gıda fiyatlarının artması sonucu bu motivasyonun ileri günlerde daha fazla olacağı öngörülmektedir.

Birey, ekolojik sistem içinde çevresiyle etkileşim içinde bulunan sosyal bir varlıktır (Kirst-Ashman ve Hull, 1999, s.14). Sosyal çevrede kişinin davranışlarına yön veren önemli bir motivasyondur. Sosyal çevrenin parçası olmak sosyal normlara uymakla ve bu normları önemseyerek ona göre davranmakla ilgilidir. Gıda israfı davranışının ortaya çıkmasında sosyal motivasyon unsurlarının da etkisi vardır (Chakraborty, 2025; Tuu, 2025). Bu etki kişinin bu normlara bağlılığına göre değişir (Danış, 2006, s. 52-53). Kişi kendisiyle ilgili olumlu bir imaj çizmek istediğinde emredici normları çiğnemekten endişe duyabilir (Ribbers vd., 2023) veya desteklenen davranışı tekrarlayabilir (Vartanian, 2015). Gıda israfında sosyal çevrenin rolü de (aile, iş yeri, arkadaşlar, komşular) oldukça büyüktür.

Beş Faktör Kişilik Kuramı

Kişilik, çevresel etkilerle ve genetik mirasla şekillenen, zaman ve şartlara göre değişim göstermeyen nitelikler bütünüdür (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 1999). Başka bir ifadeyle kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan kolay kolay değişmeyen tutarlı davranış kalıplarıdır (Burger, 2006; Çiçek ve Aslan, 2020). Kişiliğin farklı tanımları ve kişilikle ilgili farklı görüşler kişilik kuramlarını ortaya çıkarmıştır (Başaran, 1991). Bu kuramlardan biri de Beş Faktör Kişilik Kuramı'dır. "Büyük beşli" olarak da bilinen Beş Faktör Kişilik Kuramı McCrea ve Costa (1987) tarafından geliştirilmiştir. Beş faktör kişilik kuramına göre bireysel farklılıklar dilde farklı sözcükler hâlinde kodlanabilirler (Somer, 1998). Buna göre insanlarda gözlemlenen bireysel farklılıkların dünyadaki tüm dillerde kodlanacağı, bunun sözcüklerle dile yansıtacağı ve konuşma diline yansıyan bu sözcükler vasıtasıyla bireyin kişilik yapısı ile ilgili bir sınıflama oluşturulabileceği düşünülmektedir (Sevi, 2009). Kurama göre kişilik beş özelliğe toplamış ve insan kişiliği bu beş özellik üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. McCrea ve Costa'ya (1987) göre bu model kapsamlı beş boyuttan oluşmaktadır. Boyutlar dışa dönüklük (extraversion), yumuşak başlılık/geçimlilik (agreeableness), öz denetimlilik

(conscientiousness), nevroitiklik/duygusal tutarsızlık (neuroticism), deneyime açıklık (openness to experience) olarak tanımlanmıştır (John ve Srivastava, 1999). Bu alt boyutlar aşağıda açıklanmaktadır.

• **Dışadönüklük:** Bu kişilik yapısında kişiler heyecanlı, sosyal, arkadaş canlısı, girişken ve neşeli olarak tanımlanmaktadır. Eğlenmeyi ve hareketli hayatı da tercih eden dışa dönük kişiler toplum içinde konuşkan, aktif, enerjik, olaylara karşı pozitif, iyimser ve enerjiktir. (Hammond, 2001, s. 156). Bunun tam tersi dışa dönük olmayan yani içe dönük bireyler daha asosyal, çekingen, sessiz bir yapıya sahiptir. Durağan, stabil bir hayatı tercih eden mesafeli ve ihtiyatlı davranırlar. Kısaca dışa dönük bireyler eğlenmeyi seven, konuşkan, girişken kişilerken içe dönük bireyler sessiz, çekingen, pasif kimselerdir (McCrae ve Costa, 2003).

• **Yumuşak başlılık (Uyumluluk):** Bu tip bireyler uyumlu, güven verici, affedici, dost canlısı, sempatik ve sosyal açıdan duyarlı, yararlı davranışlara eğilimli, yardımseverdir. Bu kişilik yapısına sahip olan bireyler iş birliğini tercih eden, güvenilir, sıcak kanlı ve takım çalışmalarında yatkındırlar (Burger, 2011, s. 161). Kolay kabul eden, ikna edilebilir ve nazik kişilerdir. İş ve özel hayatında duygusal desteğe ihtiyaç duyarlar (Sudak ve Zehir, 2013, s. 144). Bu gruba ait bireyler; çevresi için elinden geleni yapan, duyarlı, güvenilir, uyumlu, geçim ehli, alçak gönüllü davranan kişilerdir. Swami vd.'ye (2011) göre atık yönetimi davranışlarında uyumluluk kişilik özelliğinin atık yönetimi davranışları, geri dönüşüm ve azaltma ile pozitif bir ilişkisi vardır.

• **Öz denetimlilik:** Bu kişilik yapısı bireylerin kontrol sahibi, öz denetimli, başarı odaklı, azimli olma derecesini ifade etmektedir (Arsoy vd., 2018, s. 131). Bu kişilik tipine sahip bireyler sorumluluk bilinci yüksek, kontrollü, planlı ve kararlı hareket eden, kapsamlı düşünen, istikrarlı ve güvenilir kişilerdir (Roccas vd., 2002, s. 793). Ayrıca yüksek düzeyde başarı motivasyonuna ve hedeflerine ulaşana kadar onları takip etme konusunda güçlü bir iradeye sahiptir. Bunun tam tersi kişilik yapısına sahip kişiler ise özensiz, sorumluluk duyguları zayıf, gelişi güzel davranan kimselerdir (Burger, 2011, s. 162).

• **Növroitiklik:** Duygusal tutarsızlık ve psikolojik uyumsuzluklara yatkınlık olarak nitelendirilen bu boyut insanların duygusal istikrarını ve kişisel uyumlarını ifade etmektedir. Duygularda aşırı değişiklikler yaşayan, kaygısı ve kırılganlığı yüksek olan insanlar nörotiklik ölçütlerinde yer almaktadırlar. Goldberg (1990) bu kişilik yapısında bireylerin heyecanlı olma, kendini suçlama, güvensiz olma gibi nitelikler gösterdiğini ifade etmektedir. Nörotiklik yönü düşük olan bireyler ise sakin, tutarlı ve kararlıdırlar (Burger, 2011, s. 160).

• **Deneyime açıklık:** Bu kişilik özelliği hayal gücü olan, yaratıcı, kültürlü, meraklı, orijinal, geniş görüşlü, entelektüel, zeki ve estetik açıdan hassas olan bireyleri ifade etmektedir (Rammstedt ve John, 2007). Costa ve McCrea (1992) bu bireyleri yeni çevrelere ve zorluklara uyum sağlayan vizyoner bireyler olarak tanımlamaktadır. Bireylerin deneyime açıklık kişilik özelliği ne kadar yüksekse, kendilerini geliştirmek için yeni zorlukları denemeye olan istekleri o kadar fazladır. Açıklık konusunda düşük olanlar ise geleneksel, düzenden ödün vermeyen, yeniliklere kapalı rutini devam etmek isteyenlerdir (Burger, 2011, s. 160).

Hipotez Geliştirme

Bireylerin kişilik özellikleri, onların tutum, karar ve davranışlarını belirleyen temel faktörler arasında yer almakta; dolayısıyla satın alma alışkanlıkları, karar verme süreçleri, memnuniyet düzeyleri ve motivasyon gibi algı ve davranışlar üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir (Deniz ve Erciş, 2008). Bu bağlamda, bireylerin gıda israfına yönelik tutum ve davranışları yalnızca çevresel farkındalık ya da ekonomik koşullarla değil, aynı zamanda kişilik yapılarıyla da ilişkilendirilmektedir (Kutlu, 2022). Bu çerçevede Beş Faktör Kişilik Kuramı,

bireylerin çevresel tutum ve davranışlarını açıklamada sıklıkla başvurulmuş teorik modellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu kurama göre, bireylerin kişilik özellikleri, onların davranışsal eğilimlerini sistematik biçimde şekillendirmektedir (Costa ve McCrae, 1999).

Ampirik araştırmalar, bireylerin çevreye duyarlı davranışlarının kişilik özelliklerinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Ceylan (2020) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, turistlerin dışadönüklük ve sorumluluk gibi kişilik özelliklerinin sürdürülebilir çevresel davranışlar üzerinde anlamlı etkileri olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde, Markowitz vd. (2012), uyumluluk düzeyi yüksek bireylerin sosyal normlara daha duyarlı olduklarını ve bu nedenle toplum yararına olan davranışları daha yüksek düzeyde benimsediklerini belirtmiştir. Gıda israfı davranışı da çevresel sürdürülebilirlikle doğrudan ilişkili olduğundan, bireylerin bu konudaki motivasyonlarının kişilik özelliklerine göre farklılık göstermesi beklenmektedir. Bu doğrultuda, kişilik özelliklerinin bireylerin gıda israfını önlemeye yönelik motivasyonları üzerinde belirleyici bir rol oynayabileceği öngörülmektedir. Bu kuramsal ve ampirik temellere dayalı olarak araştırmanın temel hipotezi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

Araştırma Hipotezi (H₁): Bireylerin gıda israfını önlemeye yönelik motivasyonları, sahip oldukları kişilik özelliklerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir.

Araştırma Yöntemi

Nicel araştırma yöntemini benimseyen bu çalışma kapsamında verilerin toplanmasında anket tekniği kullanılmıştır.

Ölçeklerin Hazırlanması

Üç bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde katılımcıların motivasyonlarını ölçmek amacıyla Gıda İsrafını Önleme Motivasyonu Ölçeği (Ribber vd., 2023) kullanılmıştır. Gıda İsrafını Önleme Motivasyonu Ölçeği, Çevresel motivasyon, Ahlaki motivasyon, Ekonomik motivasyon ve Sosyal motivasyon olmak üzere dört boyutlu bir ölçektir. İkinci bölümde katılımcıların kişilik tiplerini belirlemek için Horzum vd. (2017) tarafından Türkçeye uyarlanan Rammstedt ve John'ın (2007) araştırma ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 10 madde ve Dışa Dönüklük, Yumuşak Bağlılık, Öz Denetim, Nörotiklik, Deneyime Açıklık olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin 1., 4., 5., ve 9. maddeleri ters puanlanmaktadır. Son bölümde ise katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik dört soru sorulmuştur. İlk iki bölümde katılımcıların motivasyonlarının ve kişilik yapılarını belirlemeye yönelik oluşturulan maddeler 5'li Likert tipi (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum) ölçekle ölçülmüştür.

Örnekleme Süreci ve Veri Toplama

Araştırmanın evrenini Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'ne bağlı fakülte ve meslek yüksek okullarında (Isparta MYO ve Yalvaç MYO) eğitim gören Turizm işletmeciliği ve Aşçılık bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Okulların ilgili birimlerden alınan verilere göre toplamda 425 kayıtlı öğrenci eğitim görmektedir. Turizm işletmeciliği ve Aşçılık bölümü öğrencileri üniversite eğitimleri boyunca gıdanın hazırlanması, pişirilmesi, saklanması ve servis edilmesi gibi birçok konuda eğitimler almaktadırlar. Almış oldukları bu eğitimler doğrultusunda gelecekte hem kendi hayatlarında hem de iş hayatında israfı ilgili söz sahibi olacakları öngörülen bu öğrenciler evrene dahil edilmiştir. Hazırlanan anket formu öğrencilere uygulanmış ve bu doğrultuda 280 öğrenciden geri dönüş alınmıştır. Anket formları değerlendirildiğinde 19 formun özensiz doldurulduğu görülmüş ve 261 geçerli anket formu ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde öncelikle SPSS 25 istatistik paket programı kullanılarak katılımcıların kişisel özelliklerini belirlemek için frekans analizi ve ölçek maddelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler gerçekleştirilmiştir. Ardından gıda israfını önleme motivasyon ölçeğinin boyutlu yapısı tespit etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Katılımcıları kişilik yapılarına göre sınıflandırmak amacıyla hiyerarşik olmayan kümeleme analizi gerçekleştirilmiştir. Son aşamada ise gıda israfı motivasyonların kişilik yapılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemede tek yönlü varyans analizinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan 261 öğrencinin %65,5'i kız %34,5'i erkektir. Yaş ortalamaları 20,65'tir. Katılımcıların %48,7'si Aşçılık bölümünde, %51,3'ü Turizm İşletmeciliği bölümünde eğitim almaktadır. Son olarak %53'ü meslek yüksekokulu öğrencisidir.

Ölçeklerde yer alan her bir maddenin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerlerini içeren tanımlayıcı istatistikler EK 1'de sunulmuştur. Kline'in (2016) önerisi doğrultusunda, çarpıklık ve basıklık için eşik değerleri olarak sırasıyla 3,0 ve 8,0 kullanılmıştır. Madde çarpıklık değerleri -1,545 ile ,660 arasında değişirken, basıklık değerleri -1,007 ile 2,803 arasında değişmekte olup, bu değerler verilerin normal dağılımını göstermektedir.

Ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliğini değerlendirmek için varimax döndürme yöntemi ile açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Gıda israfını önleme motivasyonu ölçeğinde yer alan maddeler için gerçekleştirilen AFA sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir. İlk olarak, toplanan verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) analizi yapılmıştır. Elde edilen 0,889 değeri verilerin bu analiz için uygun olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Bartlett Küresellik Testi değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığına işaret etmiştir ($p=0.000$). Faktör yükü ,50'in altında olan üç maddenin (CEV5, CEV6 ve CEV7) elenmesinden sonra, özdeğerleri 1'in üzerinde olan ve toplamda varyansın %68,13'ünü açıklayan dört faktör ortaya çıkmıştır.

Tablo 1: Gıda israfını önleme motivasyon ölçeğinin boyutlu yapısı

Boyutlar	Faktör Yükleri	Ort.	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha
<i>Sosyal Motivasyon</i>		3,41	24,68	,929
SOS5	,888			
SOS2	,866			
SOS3	,862			
SOS4	,856			
SOS6	,829			
SOS1	,741			
<i>Ahlaki Motivasyon</i>		4,31	14,95	,811
AHL2	,825			
AHL4	,695			
AHL3	,694			
AHL1	,671			
<i>Finansal Motivasyon</i>		4,24	14,43	,823
FIN4	,780			
FIN3	,752			
FIN2	,710			
FIN1	,661			
<i>Çevresel Motivasyon</i>		4,31	14,06	,783
CEV1	,845			

CEV2	,814
CEV3	,675
CEV4	,551

KMO = ,889; Bartlett's Küresellik Testi= 2661,467 ($P < ,001$); Toplam Açıklanan Varyans: %68,13

Maddelerin faktör yükleri ,551 ile ,888 arasında değişmektedir ve Cronbach alfa katsayıları ,783 ile ,929 arasındadır. Bu değerler gıda israfını önleme motivasyon ölçeğinin güvenilir ve geçerli olduğunu göstermektedir (Hair, Anderson, Tatham ve Black, 1998). Elde edilen faktör boyutların ortalama değerlerine göre, katılımcıların en yüksek motivasyon algısı ahlak (4,31) ve çevre dostu (4,31) boyutlarında iken, en düşük motivasyon algısı sosyal (3,41) boyutuna aittir.

Kişilik yapısı ölçeğinin 10 maddesi için gerçekleştirilen AFA için de yukarıdakine benzer bir prosedür izlenmiştir. Elde edilen KMO (0,630) değeri ve Bartlett Küresellik Testine ($p = 0.000$) göre verilerin bu analiz için uygun ve değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. AFA sonucunda toplam varyansın %83,30'unu açıklayan ve orijinal beş boyutlu ölçekten farklı olarak dört boyutlu bir çözüm elde edilmiştir (Tablo 2). Elde edilen boyutlar dışadönüklük/deneyime açıklık, öz denetimlilik, nörotiklik ve yumuşak başlılık olarak isimlendirilmiştir. Maddelerin faktör yükleri (,872 ile ,918 arasında) ve Cronbach alfa katsayı değerleri (,758 ile ,910 arasında) ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Beş faktör kişilik ölçeğinin boyutlu yapısı

Boyutlar	Faktör Yükleri	Ort.	Açıklanan Varyans	Cronbach Alpha
<i>Dışadönüklük / Deneyime Açıklık</i>		3,64	31,62	,910
DIS1	,901			
DIS2	,894			
DENA1	,891			
DENA2	,883			
<i>Özdenetimlilik</i>		4,00	17,82	,860
OZ2	,911			
OZ1	,906			
<i>Nörotiklik</i>		2,65	17,15	,828
NOR2	,918			
NOR1	,881			
<i>Yumuşakbaşlılık</i>		3,93	16,31	,758
YUM2	,900			
YUM1	,872			

KMO = ,630; Bartlett's Küresellik Testi= 1571,119 ($P < ,001$); Toplam Açıklanan Varyans: %82,92

Bir sonraki adımda katılımcıları kişilik yapılarına göre sınıflandırmak için K-ortalamalar algoritması kullanılarak hiyerarşik olmayan kümeleme analizi gerçekleştirilmiştir. Ancak, öncesinde nihai küme sayısını belirlemek amacıyla hiyerarşik kümeleme analizi uygulanmış ve elde edilen dendrograma (ağaç diyagramı) göre 3 kümeli çözümün en uygun alternatif olduğu tespit edilmiştir. Hiyerarşik olmayan kümeleme analizinde, sınıflandırma değişkenleri olarak AFA ile elde edilen dört kişilik yapısı boyutu kullanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen kümeler baskın (en yüksek ortalama değerleri) kişilik yapılarına göre “dışadönük/deneyime açık kişilik yapısına sahip olanlar”, “öz denetimlilik kişilik yapısına sahip olanlar” ve “yumuşak başlılık kişilik yapısına sahip olanlar” olarak isimlendirilmiştir.

Araştırmanın ana hipotezi olan katılımcıların kişilik yapıları ile gıda israfını önleme motivasyonları arasındaki farklılıkları belirlemek için tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Gıda israfını önleme motivasyon boyutlarının kişilik yapılarına göre karşılaştırılması

Faktörler	Kişilik Yapısı			F	p	Farklar
	A Dışadönüklük/ Deneyime Açıklık (N=67)	B Özdenetimlilik (N=130)	C Yumuşakbaşlılık (N=64)			
Sosyal Motivasyon	3,21	3,51	3,42	1,951	,144	-
Ahlaki Motivasyon	4,03	4,42	4,35	8,232	,000	A<B ; A<C
Finansal Motivasyon	3,88	4,38	4,35	13,467	,000	A<B ; A<C
Çevresel Motivasyon	4,07	4,39	4,39	9,055	,000	A<B; A<C

Tablo 3 incelendiğinde, sosyal motivasyon boyutu hariç diğer gıda israfını önleme motivasyon boyutlarının katılımcıların kişilik yapılarına göre farklılaştığı görülmektedir. Anlamlı farklılık tespit edilen boyutlarda, farklılıkların hangi kişilik yapıları arasında olduğunu belirlemek için grupların örnek sayısı birbirinden farklı olması sebebiyle Scheffe testinden faydalanılmıştır. Gerçekleştirilen test sonucunda, öz denetimlilik ve yumuşak başlılık kişilik yapılarına sahip olan katılımcılar, dışadönük/deneyime açıklık kişilik yapısına sahip katılımcılara göre ilgili boyutlarda gıda israfı önleme motivasyonları daha yüksektir. Tüm bu bulgulara göre H₁ hipotezi desteklenmiştir.

Sonuç

Dünya üretilen gıda maddeleri yüksek oranda tüketim aşamasında israf edilmektedir. Gıda israfının artması üretim maliyetlerinin yükselmesi, doğal kaynakların tükenmesi, açlık sorununun giderek büyümesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle gıda israfı ile ilgili olarak gıda israfının önlenmesi, önlenmesini motive eden unsurların ortaya konulması önemlidir. Bu çalışmada gıda ve gıda israfı ile ilgili dersler almış olan, Turizm İşletmeciliği ve Aşçılık bölümünde eğitim alan üniversite öğrencilerinin gıda israfı önleme motivasyonlarını inceleyerek bu motivasyon algılarının kişilik yapılarına göre farklılıkları incelenmiştir.

Çalışmada Ribber vd. (2023) tarafından geliştirilen dört boyutlu (Çevresel motivasyon, Ahlaki motivasyon, Ekonomik motivasyon ve Sosyal motivasyon) gıda israfı önleme motivasyon ölçeği elde edilen verilerle doğrulanmıştır. Bulgulara göre motivasyon boyutları arasında, en yüksek gıda israfı önleme motivasyon algısının ahlaki motivasyon (4,31) ve çevresel motivasyon (4,31) boyutlarında, en düşük algının ise sosyal motivasyon (3,41) boyutunda gerçekleştiği tespit edilmiştir. Katılımcıların gıda israfını ahlaki bir problem olarak gördüğü ve gıda israfını önlemede ahlaki motivasyon unsurlarından daha fazla etkilendikleri düşünülmektedir. Gıda israfının sonucunda aç insanlar için endişe duymak, suçluluk hissetmek (Richter, 2017; Neff vd., 2015) gibi olumsuz duyguların bireylerin gıda israfını en aza indirme motivasyonunu daha da artırdığı anlamına gelmektedir (Graham-Rowe vd., 2014; Russell vd., 2017). Ahlaki motivasyon boyutunun öncelikli motivasyon olması tüketicilerin israf konusu ile ilgili suçluluk duygusu ve vicdani rahatsızlık yaşadığını göstermektedir (Arslan ve Aydın, 2019). Stefan vd. (2013) ahlaki değerlere önem veren insanların israf etme niyetlerinin daha düşük olduğunu ifade ederken Karakaş (2019) çalışmasında ahlaki motivasyonun öncelikli motivasyon olduğunu tespit etmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın bulgusu söz konusu çalışma sonuçlarını desteklemektedir.

Ahlaki motivasyonların yanı sıra çevresel motivasyonun yüksek olması gençlerin gıda israfının çevreye verdiği zarara karşı duyarlı oldukları anlamına gelmektedir. Gıda israfı ile ilgili eğitimlerin öğrencilerin bilinç düzeylerini etkilediği düşünülmektedir. Ayrıca pandemi sonrası çevresel konuların daha kapsamlı ele alınması da duyarlılığı etkilemiş olabilir. Literatürde gıda israfında çevresel etki konusundaki endişelerin önemli bir motivasyon oluşturduğunu savunan çalışmalar olduğu gibi (Doron, 2013; Roodhuyzen vd., 2017) çevresel kaygının birincil öneme sahip olmadığını ifade eden (Graham-Rowe vd., 2014; Van Geffen vd., 2020) çalışmalarda bulunmaktadır. Çelişkili sonuçlar olsa da çevresel motivasyonun gıda israfını azaltma davranışlarının önemli bir itici gücü olduğunun farkında olan bir grup olduğu görülmektedir (Jörissen vd., 2015). Sosyal motivasyon boyutunun düşük çıkması ise gençlerin sosyal normları yeterince dikkate almadıkları, sosyal çevrenin ne düşündüğünü önemsemedikleri şeklinde açıklanabilir. Bu durum, emredici ve sosyal çevre tarafından kabul görmüş sosyal motivasyon unsurlarının öğrenciler tarafından yeterince benimsenmediği anlamına gelmektedir.

Çalışmada katılımcıların kişilik yapılarını belirlemede beş faktör kişilik ölçeği (Rammstedt ve John, 2007) kullanılmıştır. Gerçekleştirilen AFA sonucu, dört boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır. Dışadönüklük ve deneyime açıklık boyutları tek bir boyut altında toplanmıştır. Sosyal, girişken, yenilikçi, özgürlükçü, aktif, enerjik olmak gibi birçok ortak özelliği barındıran bu iki boyutun tek bir boyutta toplanması mantıklıdır. Çalışmanın analiz sonucuna göre katılımcılar arasında en yaygın görülen kişilik tipinin sırası ile öz denetimlilik (4,00) ve yumuşak başlılık (3,93) olduğu, en düşük oranda nevrotiklik (2,65) olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra katılımcıların kişilik yapılarını sınıflandırmak için kümeleme analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda katılımcıların kişilik yapıları “dışadönük/deneyime açık kişilik yapısına sahip olanlar”, “öz denetimlilik kişilik yapısına sahip olanlar” ve “yumuşak başlılık kişilik yapısına sahip olanlar” olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır.

Gıda israfını önleme motivasyonlarının katılımcıların kişilik yapılarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu, öz denetimlilik ve yumuşak başlılık kişilik yapılarına sahip olan katılımcıların, dışadönük/deneyime açıklık kişilik yapısına sahip katılımcılara göre ilgili boyutlarda (ahlaki, finansal, çevresel motivasyonlar) daha motive olduğu tespit edilmiştir. Sıralama yapıldığında öz denetimlilik kişilik yapısına sahip katılımcıların tüm boyutlarda motivasyon algısının en yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bunun nedeni öz denetimlilikte entelektüellik ve vicdanın emirlerine göre hareket etme eğilimi ile ilişkili olması olabilir. Atık yönetimi ahlaki açıdan uygun bir davranış olarak algılandığı ölçüde, yüksek vicdan sahibi bireyler atıklarını geri dönüştürme, yeniden kullanma ve azaltma konusunda motive olabilirler. Bu durum uyumlu, güven verici, affedici, dost canlısı, sempatik ve sosyal açıdan duyarlı, yararlı davranışlara eğilimli, kontrol sahibi, öz denetimli başarı odaklı gibi özelliklere sahip katılımcıların gıda israfını azaltma konusunda daha yüksek motivasyona sahip olduklarını göstermiştir. Soutter vd., (2020) deneyime açıklık boyutunun yumuşak başlılık ve öz denetimlilik boyutlarına oranla çevre dostu tutumlarla ve davranışlarla daha yüksek oranda bir ilişkiye sahip olduğunu, Swami vd., (2011) ve Abdelradi (2018) öz denetimlilik kişilik yapısının atık yönetimi davranışlarını doğrudan ve olumlu etkilediğini tespit etmiştir. Jamaludin vd. (2020) ise dışa dönüklük ve yumuşak başlılık kişilik yapısına sahip olanların gıda israfını azaltma niyetinin daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Nguyen, (2025) yumuşak başlılık, öz denetimlilik ve dışa dönüklük boyutlarının deneyime açıklık ve nevrotiklikten daha güçlü çevresel kaygı korelasyonlarına sahip olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu çalışmalar da bu çalışmanın sonucuyla örtüşmektedir.

Bu araştırma hem teorik hem de pratik gelişmeler için önemli çıkarımlar sunmaktadır. Teorik olarak, bu çalışma gıda israfını önleme motivasyonun bireylerin kişilik yapılarına göre farklılıklarını inceleyen öncü bir çalışma olarak literatüre katkıda bulunmaktadır. Pratik olarak, bu çalışma daha başarılı bir gıda atığı yönetimi elde etmek için tüm grubu ele alan gıda atığı politikaları ve yaratıcı önlemler için öneriler sunmaktadır. Bu öneriler aşağıdaki sıralanabilir:

- Farklı düzeylerdeki (lise, ön lisans, lisans) eğitim kurumlarında gıda israfı ile ilgili dersler müfredata eklenerek, gıdaların israfını önleyici eğitimlere yer verilebilir. Böylece öğrencilerin bilgi ve farkındalık düzeyleri artırılabilir.
- İsrafin ahlaki boyutuna dikkat çekebilmek amacıyla sosyal medya platformlarında gerekli bilgilendirmeler yapılabilir. Gıda israfını önleyici vicdani sorumluluklarla ilgili tanıtım videoları hazırlanabilir.
- İsfaf davranışları, israfı engelleme yolları ve israfın sonuçları ahlaki boyutlarla ilişkilendirilerek topluma anlatılmalı ve toplumda farkındalık çalışmaları hazırlanmalıdır.
- Gıda israfının önlenmesinde finansal motivasyon unsurlarının yerine öncelikle israfın bir ahlaki problem olduğu vurgulanmalıdır.
- Gıda israfı ve çevre etkileri ile ilgili projeler ve kampanyalar yapılabilir ve öğrenciler etkinliklere dahil edilebilir.

Bu çalışmanın kısıtlarından ilki araştırma bulgularının bir üniversitenin belli bölümlerinde okuyan öğrencilerle sınırlı olmasıdır. Gelecekteki araştırmalarda farklı üniversite ve farklı bölümlerden popülasyonlara ulaşılabilir. İkinci olarak, bu analiz için örneklem büyüklüğü analitik teknik için yeterli olsa da bu çalışmanın daha büyük bir örneklemle tekrarlanması farklı bir teknik kullanılarak daha fazla analiz için teşvik sağlayacaktır.

Kaynakça

- Abdelradi, F. (2018). Food waste behaviour at the household level: A conceptual framework. *Waste Management*, 71, 485-493.
- Arslan, N., Aydın, H. (2019). Ekmek israfını önleme niyetinin değerlendirilmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 17(4), 165-179.
- Arsoy, A. P., Uysal, T. U., Kılınçarslan, T. B. (2018). Muhasebe akademisyenlerinin kişilik özelliklerinin iş performansları üzerindeki etkisi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 53(1), 127-142.
- Aschemann-Witzel, J., Giménez, A., Grønhøj, A., Ares, G. (2020). Avoiding household food waste, one step at a time: The role of self-efficacy, convenience orientation, and the good provider identity in distinct situational contexts. *Journal of Consumer Affairs*, 54(2), 581-606.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., Hoeksema, S. (1999). *Psikolojiye giriş*. (A. Yavuz, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Aydın, A. E., Yıldırım, P. (2021). Understanding food waste behavior: The role of morals, habits and knowledge. *Journal of Cleaner Production*, 280, 124250.
- Başaran, İ. E. (1991). *Örgütsel davranış*. (2.Baskı). Ankara: Gül Yayınevi.
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) (2021). Definition of food loss and waste. <https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021> adresinden 12.06.2024 tarihinde alınmıştır.
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu (FAO) (2022). Hunger and food insecurity. <http://www.fao.org/hunger/en/> adresinden 02.07.2024 tarihinde alınmıştır.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri*. (İ.D. Ergüven Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Burger, J. M. (2011). *Personality* (8th ed.). Davis Drive Belmont.

- Ceylan, U. (2020). Farklı kişilik özelliklerinin turizmde sürdürülebilir çevre davranışlarına etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31(1), 74-84.
- Chakraborty, D. (2025). Fostering sustainable consumption: The interplay of pro-social behavior and social norms in reducing food waste in India. *British Food Journal*.
- Costa P. T., McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13(6), 653-665.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1999). A five-factor theory of personality. *Handbook of personality: Theory and research*, 2(01), 1999.
- Çalışkan, D., Hatırlı, S. A. (2023). İsrar ekonomisinin teorik analizi. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 53-64.
- Çiçek, İ., Aslan, A. E. (2020). Kişilik ve beş faktör kişilik özellikleri: Kuramsal bir çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10(1), 137-147.
- Danış, A. G. M. Z. (2006). Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 45-54.
- Deniz, A., Erciş, A. (2008). Kişilik özellikleri ile algılanan risk arasındaki ilişkilerin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 301-330.
- Doron, N. (2013). *Waste not want not: how fairness concerns can shift attitudes to food waste*. Fabian Society.
- Goldberg, R. L. (1990). An alternative "description of personality": The big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229.
- Graham-Rowe, E., Jessop, D. C., Sparks, P. (2014). Identifying motivations and barriers to minimising household food waste. *Resources, Conservation and Recycling*, 84, 15-23.
- Güneren, E., Hökelekli, N. A., Yıldız, M. (2022). The effect of neophobia, neophilia and variety seeking on the food waste behavior of customers in restaurants, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 10(4), 3193-3212.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L., Black, W. C. (1998). *Multivariate data analysis*. 5th Edn Prentice Hall International. Upper Saddle River.
- Hammond, M. S. (2001). The use of the five-factor model of personality as a therapeutic tool in career counseling. *Journal of Career Development*, 27(3), 153-165.
- Horzum, M. B., Ayas, T., Padır, M. A. (2017). Beş faktör kişilik ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 398-408.
- Jamaludin, H., Mohamed, B., Noorashid, N. A. (2020). Food Waste motivational factors: The theory of planned behavior and the role of Big-Five personality traits on Malaysians. *Generation Z. Global Business and Management Research*, 12(4), 73-89.
- John, O. P., Srivastava, S. (1999). The big-five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. *Handbook of personality: Theory and research*, (2), 102-138.
- Jörissen J., Priefer C., Brautigam K. (2015). Food waste generation at household level: results of a survey among employees of two european research centers in Italy and Germany. *Sustainability*, 7, 2695-2715.
- Karakaş, G. (2019). Gıda israfının davranışsal belirleyicileri; Çorum ili örneği. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 7(3), 467-474.
- Kirst-Ashman, K. K., Hull, G. H. (1999). *Understanding generalist practice*. (2nd edition) Nelson Hall Publishers.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling*. 4th. Guilford Press.
- Kutlu, M. B. (2022). A trait-based consumer segmentation for food waste reduction campaigns. *Social Marketing Quarterly*, 28(2), 130-146.

- Marangon, F., Tempesta, T., Troiano, S., Vecchiato, D. (2014). Food waste, consumer attitudes and behaviour. A study in the North-Eastern part of Italy. *Italian Review of Agricultural Economics*, 69(2-3), 201-209.
- Markowitz, E. M., Goldberg, L. R., Ashton, M. C., Lee, K. (2012). Profiling the “pro-environmental individual”: A personality perspective. *Journal of Personality*, 80(1), 81-111.
- McCrae, R. R., Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81.
- McCrae, R. R., Costa, P. T., Jr. (2003). *Personality in adulthood a five-factor theory perspective* (Second edition). Guilford Press.
- Neff, R. A., Spiker, M. L., Truant, P. L. (2015). Wasted food: U.S. consumers’ reported awareness, attitudes, and behaviors. *PLoS One*, 10(6)
- Nguyen, T. P. L. (2025). Big Five personality traits and food waste reduction behaviors: the mediating roles of environmental concern and knowledge. *Management of Environmental Quality: An International Journal*.
- Parizeau, K., Von Massow, M., Martin, R. (2015). Household-level dynamics of food waste production and related beliefs, attitudes, and behaviours in Guelph. *Waste Management*, 35, 207-217.
- Rammstedt, B., John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203-212.
- Pham, T. T., Lam, T. P. M., Le Dang, H., Pham, N. T. (2023). Consumers’ willingness to pay an environmental fee for e-waste recycling in Vietnam: integrating the theory of planned behaviour and the norm activation model. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 25(5), 2900-2914.
- Ribbers, D., Geuens, M., Pandelaere, M., Van Herpen, E. (2023). Development and validation of the motivation to avoid food waste scale. *Global Environmental Change*, 78, 102626.
- Richter, B. (2017). Knowledge and perception of food waste among German consumers. *Journal of Cleaner Production*, 166, 641-648.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H., Knafo, A. (2002). The big five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 789-801.
- Roodhuyzen, D. M. A., Luning, P. A., Fogliano, V., Steenbekkers, L. P. A. (2017). Putting together the puzzle of consumer food waste: towards an integral perspective. *Trends in Food Science & Technology*, 68, 37-50
- Russell, S. V., Young, C. W., Unsworth, K. L., Robinson, C. (2017). Bringing habits and emotions into food waste behaviour. *Resources, Conservation and Recycling*, 125, 107-114.
- Somer, O. (1998). Türkçe’de kişilik özelliği tanımlayan sıfatların yapısı ve beş faktör modeli. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13(42), 17-32.
- Schanes, K., Dobernig, K., Gözet, B. (2018). Food waste matters - a systematic review of household food waste practices and their policy implications. *Journal of Cleaner Production*, 182, 978-991.
- Soutter, A. R. B., Bates, T. C., Möttus, R. (2020). Big Five and HEXACO personality traits, proenvironmental attitudes, and behaviors: A meta-analysis. *Perspectives on Psychological Science*, 15(4), 913-941.
- Stancu, V., Haugaard, P., Lähteenmäki, L. (2016). Determinants of consumer food waste behaviour: Two routes to food waste. *Appetite*, 96, 7-17.

- Stefan, V., Van Herpen, E., Tudoran, A. A., Lähteenmäki, L. (2013). Avoiding food waste by Romanian consumers: the importance of planning and shopping routines. *Food Quality and Preference*, 28(1): 375-381.
- Sudak, M. K., Zehir, C. (2013). Kişilik tipleri, duygusal zekâ, iş tatmini ilişkisi üzerine yapılan bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (22), 141-165.
- Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., Snelgar, R., Furnham, A. (2011). Personality, individual differences, and demographic antecedents of self-reported household waste management behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 31(1), 21-26.
- Talwar, S., Kaur, P., Yadav, R., Sharma, R., Dhir, A. (2023). Food waste and out-of-home-dining: antecedents and consequents of the decision to take away leftovers after dining at restaurants. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(1), 47-72.
- Tuu, H. H. (2025). Pro-environmental, pro-social, and pro-self motives in an extended goal-framing framework in driving household food waste. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 27(1), 464-474.
- Türkiye İsrâf Raporu. (2023). 2023 Yılı İsrâf Raporu. https://www.tgmp.net/eyayin/israf_raporu_2023.html adresinden 07.04.2024 tarihinde alınmıştır.
- Van Geffen, L., van Herpen, E., Sijtsma, S., Van Trijp, H. (2020). Food waste as the consequence of competing motivations, lack of opportunities, and insufficient abilities. *Resources, Conservation & Recycling*: X, 5, 100026.
- Vartanian, L.R. (2015). Impression management and food intake. Current directions in research. *Appetite*, 86, 74-80.
- Williams, H., Wikström, F., Otterbring, T., Löfgren, M., Gustafsson, A. (2012). Reasons for household food waste with special attention to packaging. *Journal of Cleaner Production*, 24, 141-148.
- Xu, B. X., Liu, Z., Rustam, A. (2023). Application of extended theory of planned behavior to explore household pharmaceutical waste recycling intentions: a case study of China. *Journal of Material Cycles and Waste Management*, 25(5), 2870-2886.
- Yadav, R. (2016). Altruistic or egoistic: Which value promotes organic food consumption among young consumers? A study in the context of a developing nation. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 33, 92-97.

Ekler

Ek 1: Tanımlayıcı İstatistikler

Maddeler	Kod	Ort.	S.S.	Çarpıklık	Basıklık
<i>Gıda İsrafı Motivasyonu</i>					
Gıda israfı, gıdanın üretimi, dağıtım ve imhasından kaynaklanan aşırı kirliliğe yol açar.	ÇD1	4,37	,704	-1,148	1,612
Gıda israfı, çevremize zarar veren aşırı üretime yol açar.	ÇD2	4,37	,658	-,822	,650
Gıda israfı, gıdanın üretimi için harcanan enerjinin ve emeğin israfıdır.	ÇD3	4,39	,686	-,922	,498
Gıda ambalajının çevresel etkisi nedeniyle gıda israfını önlemeye çalışıyorum.	ÇD4	4,10	,760	-,649	,284
Gıda israfının toplum için geniş çaplı ekonomik sonuçları vardır.	ÇD5	4,46	,712	-1,207	,975
Gıda israfı adil değil çünkü gelecek nesillerin kaynaklarını tüketmektedir.	ÇD6	4,44	,755	-1,331	1,321

Gıda israf edildiğinde bazı hayvanlar gereksiz yere acı çekiyor.	ÇD7	4,12	,997	-1,146	,979
Gıda israfı kabul edilemez çünkü israf artıkları saklayarak ve değerlendirerek önlenebilir.	AH1	4,24	,891	-1,331	1,840
Yiyecek israfına gerek yoktur çünkü yiyecekler israf edilmek yerine yeniden kullanılabilir, dondurulabilir veya daha iyi porsiyonlara bölünebilir.	AH2	4,25	,866	-1,300	1,965
Yiyecek israfından kaçınmaya çalışıyorum çünkü gıda hafife alınmamalıdır.	AH3	4,32	,792	-1,398	2,771
Yiyecek israfı bu ülkedeki yoksul insanlara saygısızlıktır.	AH4	4,41	,787	-1,545	2,803
Gıdayı israf etmek utanç verici çünkü o parayı tasarruf edebilirdim.	FIN1	4,24	,850	-1,330	2,246
Gıda israfı beni endişelendiriyor çünkü o parayı başka şeylere harcayabilirdim.	FIN2	4,28	,814	-1,165	1,513
Yiyecek israfından kaçınmaya çalışıyorum çünkü yiyeceğe ödediğim parayı kazanmak için çok çalıştım.	FIN3	4,22	,875	-1,145	1,427
Gıda israfı, paramın boşa gitmesidir.	FIN4	4,23	,891	-1,275	1,825
Gıda israfından kaçınıyorum çünkü başkalarının açgözlü olduğumu düşünmesini istemiyorum.	SOS1	3,63	1,116	-,538	-,481
Gıda israfından kaçınıyorum çünkü başkalarının nankör olduğumu düşünmesinden korkuyorum.	SOS2	3,40	1,190	-,258	-,831
Gıda israfından kaçınıyorum çünkü insanların zenginliğimle gösteriş yaptığımı düşünmelerinden korkuyorum.	SOS3	3,29	1,242	-,199	-1,007
Gıda israfından kaçınıyorum aksi takdirde insanlar evimi gerektiği gibi yönetemediğimi	SOS4	3,33	1,242	-,301	-,876
Gıda israfından kaçınıyorum çünkü insanların savurgan biri olduğumu düşünmelerinden endişe ediyorum.	SOS5	3,39	1,196	-,329	-,848
Gıda israfından kaçınıyorum çünkü insanların gıda israfı sorunlarını önemsemediğimi düşünmelerinden korkuyorum.	SOS6	3,43	1,189	-,354	-,842
Kişilik Yapısı					
Kendimi içine kapanık biri olarak görüyorum*	DIS1	3,71	1,278	-,738	-,497
Kendimi dışa dönük, sosyal biri olarak görüyorum.	DIS2	3,76	1,082	-,725	-,031
Kendimi genellikle güvenilir biri olarak görüyorum.	YUM1	4,23	1,117	-1,466	1,203
Kendimi başkalarının hatasını bulma eğiliminde biri olarak görüyorum*	YUM2	3,62	1,051	-,422	-,336
Kendimi yavaş hareket etme eğiliminde olan biri olarak görüyorum*	OZ1	3,83	1,143	-,895	,113
Kendimi bir işi tam yapacak biri olarak görüyorum.	OZ2	4,17	1,002	-1,374	1,701
Kendimi rahat ve stresle başa çıkabilen biri olarak görüyorum*	NOR1	2,31	1,211	,660	-,373
Kendimi kolay sinirlenen biri olarak görüyorum	NOR2	2,98	1,254	,270	-,866

Kendimi çok az sanatsal ilgisi olan biri olarak görüyorum*	DA1	3,53	1,341	-,611	-,790
Kendimi yaratıcı biri olarak görüyorum	DA2	3,55	1,146	-,646	-,202

*Ters madde olduğu için ters olarak kodlanmıştır.
